

TRYKFEJLEN:

Hvorledes et erratum gav anledning til en skrivefejle

Af Karin Kryger

The Misprint: How an Erratum caused a Writing Feud: In 1903 the architect Herman Baagø Storck (1839–1921) and the art historian Francis Beckett (1868–1943) – again – came into a fight on words. At this occasion it was due to a misprint of a Latin text in a volume published by Storck on Jutland churches of granite. According to Francis Beckett the error could have been avoided if a ‘scholar’ had written the text. However it turned out that a scholar of good reputation actually had done the proofreading, but unfortunately overlooked the misprint.

Latin er svært! Især for ignoranter, der ikke bruger det dagligt. Peter Zeeberg har i utallige sammenhænge beskæftiget sig med latinske stavfejl. Som medredaktør af årsskriftet *Kirkegårds-kultur* har jeg haft den fornøjelse at modtage en morsom artikel fra Peters hånd om en fejlrestaurering af nogle latinske tekster på Assistens Kirkegård i København,¹ og han har hjulpet mig med at bringe mening i nogle særdeles ubehjælpssomme latinske indskrifter fra Den Gamle Kirkegård i Tranquebar.² Men nu til den fatale trykfejl, der i 1900-tallets start gav anledning til så mange skriverier og kom helt op på ministerielt plan.

Herman Baagø Storck (1839–1921), en af vores første restaureringsarkitekter, havde i en lang årrække udgivet eller været medudgiver af forskellige opmålingsværker og havde således særdeles stor erfaring med at præsentere Danmarks historiske bygninger for et bredt publikum. I 1903 udgav Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet med Storck som leder opmålingsværket *Jydske Granitkirker*.³ Dette værk havde det samme koncept som andre tilsvarende publikationer fra perioden. En kort introduktion, der ridsede bygningens historie op med tekster til de plancher, der gengav bygningernes helhed eller detaljer. Det primære formål var at give visuelle

¹ Zeeberg 2014.

² Kryger & Gasparski 2002, 50–54.

³ Storck 1903.

oplevelser af bygningsværkerne og at skærpe læserens evne til at fornemme, hvori de historiske bygningers karakteristika lå. Her var ikke tale om egentlige kunsthistoriske redegørelser. Da kunsthistorikeren Francis Beckett (1868–1943) anmeldte værket i det svenske *Nordisk Tidskrift*,⁴ har han haft nogle andre forventninger. Han gjorde så det, som det så ofte ses i anmeldervirksomhed. Han anmeldte bogen ud fra nogle præmisser, den ikke havde, og det aldrig havde været tanken, at den skulle have haft. Beckett harcelerer over, at bogens titel giver indtryk af, at der er tale om en oversigt over *alle* jyske granitkirker, som den oversigt som Jacob Helms gav i værket *Jyske Tufstenskirker*, hvor Storck i øvrigt havde stået for de opmålinger, der blev bragt heri. Her var altså kun tale om en oversigt over de forskellige bygningstyper. Det er rimeligt store forventninger, Beckett her skuffes i. Man skulle tro, at Beckett var klar over, at antallet af jyske granitkirker er ganske overordentligt stort, nemlig mange hundrede, hvorimod de jyske tufstenskirkers antal er ganske anderledes overskueligt på omkring 30.

Beckett kritiserer, at man overlader læseren at “ordne” typerne, og forbavses over, at man ikke har ordnet kirkebygningerne kronologisk. Værket er fremlagt i “størst mulig uorden”. Beckett kritiserer også, at man ikke i højere grad benytter sig af fotografier, “uagtet jeg vel ved, at en del arkitekter betragter et sådant forslag som en helligbrøde”. Beckett savner litteraturhenvisninger og beskylder udgiverne for at ville slå en streg henover arkitekturhistorikeren og præsten Jacob Helms’ (1824–1906) videnskabelige virksomhed.

Vi stakkels videnskabsmænd er overmåde taknemmelige for arkitekternes opmålinger; men vi kan til gengæld forlange, at arkitekterne skal nære tiltro til vore undersøgelser, når de selv ikke kan stille andet og bedre i stedet.⁵

Beckett er også utilfreds med at spørgsmålet om kirkernes alder kun er berørt let.

Det danske Kultusministerium har megen fortjeneste af, at de arkitektoniske opmålinger og tegninger udgives; men når lignende opmålinger for fremtiden skal udgives, bør ministeriet sikkert også drage omsorg for, at materialet bearbejdes videnskabelig, af en videnskabsmand, ikke en udøvende kunstner, skriver teksten. Thi videnskaben kræver jo, ligesåvel som kunsten sin mand.

Storck kom med et genmæle i samme tidsskrift året efter. Heri redegjorde han for værkets forudsætninger og de præmisser, som ministeriet havde opstillet.

⁴ Beckett 1903, 578–583. Da *Nordisk Tidskrift* er svensk, bruges her bolleå og små bogstaver i substantiver.

⁵ Beckett 1903, 580.

Han påpeger det håbløse i at opstille kirkerne kronologisk. Det ville hverken Beckett eller udgiverne have været i stand til! Med hensyn til fotografierne gør Storck opmærksom på, at arkitekter kender fotografiets gode og svage sider. Becketts nedladende bemærkning om, at arkitekter ville anse benyttelse af fotografier for en helligbrøde har givet irriteret Storck grænseløst og for ham, fuldt berettiget, demonstreret, at Beckett ikke kendte arkitekternes arbejdsmetoder. Storck benyttede sig nemlig i vid udstrækning af fotografier og havde gjort det siden sin ungdom, hvor han f.eks. på en studierejse i 1861, i fotografiets barndom, i Lübeck købte en række fotografier af de historiske bygninger dér. Desuden lod Storck altid de bygninger, han restaurerede, fotografere før – under – og efter restaureringerne. Han påpeger i sit gensvar, at fotografier heller ikke er tilstrækkelige til egentlige undersøgelser. Sådanne undersøgelser skal selvfølgelig foretages på stedet. Opgaven var nøjagtige opmålinger af kirkerne og værket var en materialesamling, der skulle have blivende værdi.

Det samme kan ikke med nogenlunde sikkerhed siges om kunsthistoriske bemærkninger og hypoteser, fordi disse ere udsatte for at rokkes og omstödes, naar nye synspunkter fremkomme. Sligt bör derfor ikke knyttes til opmålingerne.⁶

Dette var, hvad offentligheden indtil videre blev præsenteret for vedrørende diskussionen om opmålingsværkets formål og metoder, en diskussion, der her holdt sig på et forholdsvis sagligt og høvisk om end meget skarpt niveau. Men det gjaldt bestemt ikke den diskussion, der foregik via ministeriet. Noget tyder på, at Beckett benyttede en gunstig lejlighed til at prøve at stille værket i et dårligt lys i selve ministeriet. Beckett mødtes til en middag med departementschef O. Damkier, og Beckett havde da meddelt, at han selvfølgelig ikke havde ment, at fotografier skulle erstatte opmålingerne, men supplere, fordi det gav kunsthistorikeren et bedre grundlag. Ved samme lejlighed fik Beckett lejlighed til at fortælle Damkier, at inskriptionen på et af tympanonfelterne fra Gjellerup Kirke uden for Herning var fejllæst.⁷ Over sydportalen (**fig. 1 og 3**) står den berømte majuskelskrift med angivelse af året for kirkens grundlæggelse:

Anno M.C.X.L. incarnationis dni est hic fvndata svb honore dei domvs
ista

(I det Herrens kødbliveses år 1140 er dette hus grundlagt her til Guds
ære)

⁶ Storck 1904, 261–262.

⁷ Rigsarkivet, *Privatarkiver*, H. B. Storck, Arkivnr.: 6399/3. Breve fra departementschef O. Damkier til H. B. Storck 12., 16. og 21. januar 1904.

Over nordportalen (**fig. 2 og 4**):

Ingrediens avlam cvlpas abicit revs istam
Et qvodo ivste petit donando devs pivs avdit

(Den, der skyldig træder ind i denne hal, afkaster sin brøde,
og Gud bønholder, hvad den fromme rettelig beder om).⁸

Begge vers er heksametre. I Storcks gengivelse af nordportalens latinske tekst stod der imidlertid *avlator*, hvor der skulle have stået *avlam* og *plus*, hvor der skulle have stået *pivs* – fejlskrivninger, der gør teksten meningsløs, foruden at de ødelægger heksametrene.⁹ Beckett havde med vilje ikke nævnt dette i sin anmeldelse for ikke at støde Storck. Men trykfejlen fortav Beckett ikke, da han skrev en replik i *Nordisk Tidsskrift* til Storcks “genmæle”.¹⁰ Det fremgår af korrespondancen mellem de forskellige parter Storck, Beckett og Damkier, at Becketts hovedanke imod værket om de jyske granitkirker er, at teksten ikke er skrevet af en “videnskabsmand”. Becketts postulat er, at havde en videnskabsmand bearbejdet materialet og skrevet teksten, så var den uheldige trykfejl ikke opstået. Brevene til Storck er holdt i en meget arrogant og nedladende tone, der naturligvis har virket sårende og fornærmende.¹¹ Man får en ubehagelig fornemmelse af brødnid. Becketts gentagne krav i korrespondancen om en videnskabelig bearbejdning og i replikken til Storcks “genmæle”, giver meget let indtryk af, at han i virkeligheden havde ønsket selv at skrive teksten til værket.

Denne anklage – at teksten ikke var bearbejdet af en videnskabsmand – var imidlertid grundløs. Det viste sig nemlig, at den ansvarlige for den famøse trykfejl var – ja – en videnskabsmand (!). Og denne videnskabsmand hører til en af de mest fremragende museumsfolk, der nogensinde har arbejdet i Danmark. Historikeren Mouritz Mackeprang (1869–1959) var i 1897 blevet ansat som assistent ved Nationalmuseets 2. Afdeling og var 1900 blevet dr. phil. på disputatsen *Dansk Købstadsstyrelse fra Valdemar Sejrs til Christian IV*. Det var denne højt estimerede og fremragende forsker og museumsmand, der havde påtaget sig korrekturlæsningen og havde overset fejlen. Mackeprang var – naturligvis – dybt ulykkelig over fadæsen og især over den måde

⁸ Tekst og oversættelse efter Mackeprang 1948, 136. Minna Skafte Jensen påpeger at “donando” – ved at give – er ikke med i Mackeprangs oversættelse. Måske ville Mackeprang svare, at han oversætter “donando audit” med at bønholde.

⁹ Minna Skafte Jensen har henledt min opmærksomhed på denne følgevirkning af fejlskrivningen. Det fremgår ikke, om Beckett var opmærksom på dette.

¹⁰ Beckett 1904, 352.

¹¹ Rigsarkivet, *Privatarkiver*, H. B. Storck, Arkivnr.: 6399/3. Breve fra Francis Beckett til H. B. Storck 27. juni 1903 og 16. juni 1904.

Beckett brugte den.¹² Man kan sige, at Mackeprang måske skulle have draget omsorg for, at en anden end han havde læst korrektur på latinen. Da han mange år efter, i 1948, udgav værket *Jydske Granitportaler* og gengav indskifterne, er afskriften korrekt.¹³ I sin selvbiografi fra 1911, indgivet til Ordenskapitlet, da han blev dannebrogssridder, fortæller Mackeprang, at han havde opgivet at blive skoleembedsmand, fordi han “som ‘mathematisk Student’ havde grumme ondt ved at forliges med Latinen.” Det skulle have været hans bevæggrund til at blive “videnskabsmand” i stedet for.¹⁴ Udsagnet kan undre, idet Mackeprang i årene 1895–1897 opholdt sig i Rom for at gennemgå de pavelige arkiver for materiale med relevans for dansk historie.¹⁵ Den opgave kunne han næppe have påtaget sig, hvis han havde haft store vanskeligheder med latin.

Storck fortæller Beckett i et brev, uden at nævne Mackeprang ved navn:

Teksten er efter Aftale med Ministeriet revideret af en Videnskabsmand og Korrekturlæsningen har været overladt ham. At en “Udøvende Kunstner” skulle læse Korrektur efter en “Videnskabsmand” vilde De vist være den sidste til at anse for nødvendigt. Jeg har ikke videre Erfaring i den Art Arbejder men Trykfeil er det vel vanskeligt at undgaa; uheldigt er det jo, naar de blive morsomme, som, f.Ex. “Luther” i Deres sidste Artikel.¹⁶

Storck henviser her til, at der i Becketts svar på Storcks “genmæle”, refereres til “Luther”, hvor det rettelig skulle have været forfatteren (Ferdinand) Luthmer,¹⁷ der skrev om romanske dekorationer og bygninger. Man må medgive Storck, at det virker løjerligt at lade reformatoren Martin Luther stå som kunsthistorisk forfatter (!). Storck var rasende på Beckett for hans forsøg på at nedsætte værket i ministeriet pga. af trykfejlen og kalder det en “Tarvelighed af første Klasse”. Becketts metode – at drage et bogværks videnskabelige kvaliteter i tvivl pga. en eller flere trykfejl –, er imidlertid med stort held benyttet lige siden og er stadig et brugbart anmeldervåben, hvad enten det benyttes med rimelighed eller ikke. Men som Storck antydede i sit brev til Beckett, kan den form for kritik meget nemt blive en boomerang! Imidlertid gik Storck heller ikke af vejen for ‘ufine’ metoder i sin korrespondance med Beckett. Når han skriver til Beckett:

¹² Rigsarkivet, *Privatarkiver*, H. B. Storck, Arkivnr.: 6399/3. Breve fra M. Mackeprang til H. B. Storck 18. og 22. januar 1904.

¹³ Mackeprang 1948, 136.

¹⁴ Selvbiografien er refereret og delvis citeret i Jens Vellefs efterskrift i genudgivelsen Mackeprang 1941 (2003), 4*.

¹⁵ Moltke 1981.

¹⁶ Det Kongelige Bibliotek, NKS 3741,4, brev fra H. B. Storck til Francis Beckett 25. juni 1904.

¹⁷ Luthmer 1904.

Den Art Angreb, De har rettet mod det foreliggende Værk, fører efter min Mening ikke til en smuk Stilling; denne opnaaes ikke ved at nedsætte Andre, men ved at gøre noget selv, der har Værdi.¹⁸

så kunne han lige så godt have trådt på Becketts ligtorn og drejet hælen rundt. Becketts problem var, at han på trods af en meget rost doktordisputats *Renæssancen og Kunstens Historie i Danmark* fra 1897 ikke havde nogen “Stilling”, der på dette tidspunkt var anset som passende for en indehaver af dokortitlen. Det havde været ventet, at Beckett i 1897 havde overtaget docenturet i kunsthistorie efter Julius Lange, men fakultetet ønskede, trods Becketts kvalifikationer, ikke at ansætte ham. Beckett måtte på dette tidspunkt leve af forskellige freelanceopgaver og en mindre ansættelse som inspektør på Afstøbningsssamlingen. Han blev først docent i 1909.¹⁹

Mackeprang forsøgte at få opklaret om der var tale om en sætterfejl, eller der var tale om en fejl i manuskriptet. Da det originale manuskript var blevet kasseret, kunne det ikke lade sig gøre, og Mackeprang skrev derfor til Storck, at uagtet der antagelig var tale om en sætterfejl, så måtte ansvaret være hans:

Jeg behøver næppe at sige Dem, at ligesaa ærgerlig jeg er paa mig selv derover, ligesaa forundret er jeg over at Dr. Beckett henvender sig til Ministeriet med den slags ting, det ser ikke meget klædeligt ud.²⁰

Og senere

Ligesom De er jeg dog mest tilbøjelig til at tro at Fejlen skyldes Sætteren og Deres ærbødige M. Mackeprang.²¹

Storck kom aldrig på talefod med Beckett, men havde i årene efter til sin død i 1921 et fortroligt og tillidsfuldt samarbejde med Mackeprang.

Errare humanum est!

Ovenstående artikel er baseret på materiale, der er indsamlet i forbindelse med udarbejdelsen af en kommende biografi om H.B. Storck. Projektet har været støttet af Statens Humanistiske Forskningsråd, Kulturministeriets Forskningsudvalg og Margot og Thorvald Dreyers Fond.

¹⁸ Det Kongelige Bibliotek, NKS 3741,4, brev fra H. B. Storck til Francis Beckett 25. juni 1904.

¹⁹ Sass 1979, 275 og Elling 1979.

²⁰ Rigsarkivet, *Privatarkiver*, H. B. Storck, Arkivnr.: 6399/3. Brev fra M. Mackeprang til Storck 18. januar 1904. Beckett havde nu ikke henvendt sig i ministeriet, men havde tilfældigt mødt departementschefen O. Damkier til en middag.

²¹ Rigsarkivet, *Privatarkiver*, H. B. Storck, Arkivnr.: 6399/3. Brev fra M. Mackeprang til Storck 22. januar 1904.

Utrykte kilder

Det kongelige Bibliotek, NKS 3741,4.
Rigsarkivet, *Privatarkiver*, H.B. Storck, Arkivnr.: 6399/3.

Litteratur

- Beckett, Francis 1903, “Jydske Granitkirker”, *Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri*, (anmeldelse), 578–583.
- Beckett, Francis 1904, “Jydske Granitkirker endnu en gang”, *Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri*, (replik til Storck), 351–352.
- Elling, Christian 1979, “Francis Beckett”, *Dansk Biografisk Leksikon* 3. udgave, 1, København, 536–537.
- Kryger, Karin & Lisbeth Gasparski 2002, *Kirkegårde og Gravminder i Tranquebar*, København.
- Luthmer, Ferdinand 1904, *Romanische Ornamente und Baudenkmäler in Beispielen aus kirchlichen und profanen Baudenkmälern des XI. bis XIII. Jahrhunderts I–II*, Frankfurt am Main.
- Mackeprang, M. 1941 (2003), *Danmarks Middelalderlige Døbefonte* (genoptryk Højbjerg).
- Mackeprang, M. 1948 (2007), *Jydske Granitportaler*, København (genoptryk Højbjerg).
- Moltke, Erik 1981, “Carl Mouritz Cold Mackeprang”, *Dansk Biografisk Leksikon* 3. udgave, 9, København, 301–303.
- Sass, Else Kai 1979, “Kunsthistorie”, *Københavns Universitet 1479–1979. Det Filosofiske Fakultet*, ed. Poul Johs. Jensen, eds. Svend Ellehøj og Leif Grane, København XI, 199–344.
- Storck, H. 1903, *Jydske Granitkirker*. Efter foranstaltning af Ministeriet for Kirke og Undervisningsvæsenet opmaalte og undersøgte under Ledelse af H. Storck ved Arkitekterne V. Ahlmann og V. Koch. København.
- Storck, H. 1904, “Jydske Granitkirker. Et genmæle”, *Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri*, 261–262.
- Zeeberg, Peter 2014, “Sludder og vrøvl – mejslet i sten”, *Kirkegårdskultur*, 66–73. http://www.kirkegaardskultur.dk/fileadmin/group/532/Aarsskrift/Aarsskrift_2014_WEB.pdf

Illustrationer

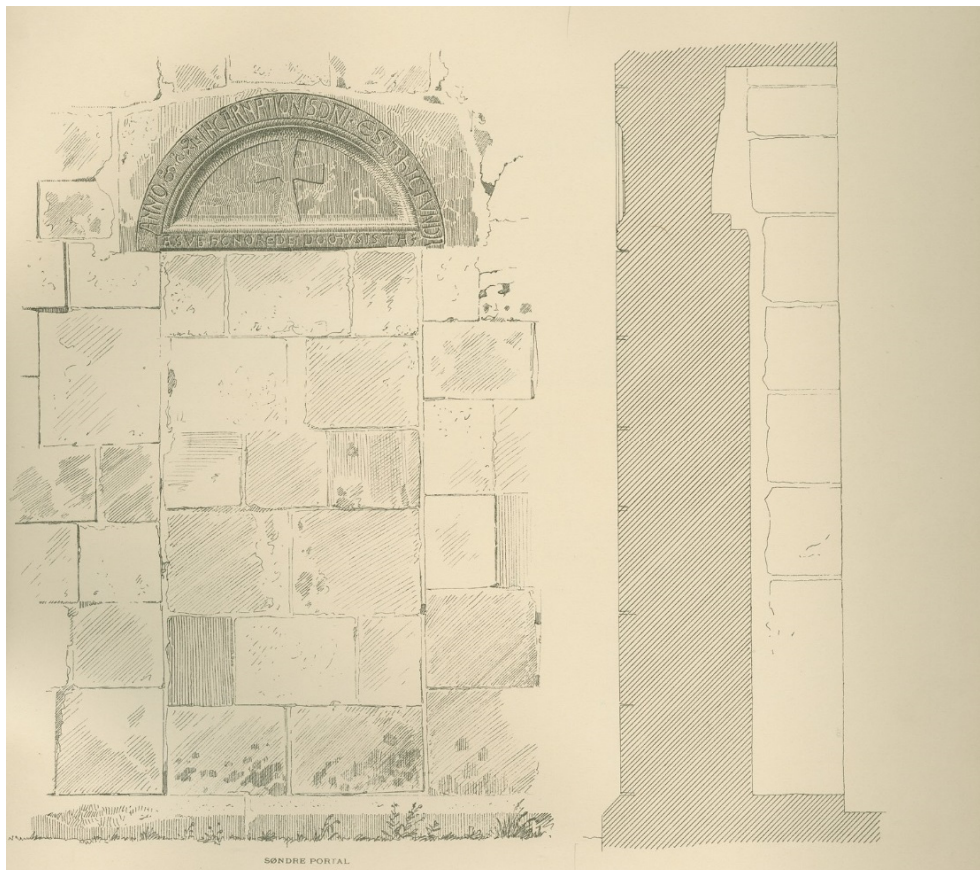

Fig. 1. Portal med det sydlige tympanonfelt fra Gjellerup Kirke. Efter H. Storck 1903.

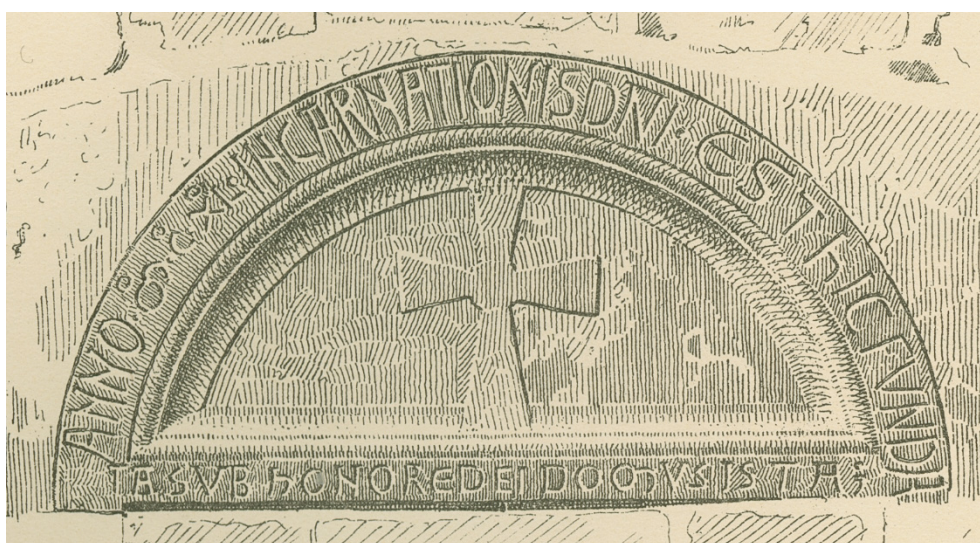

Fig. 1a. Detalje fra fig. 1.

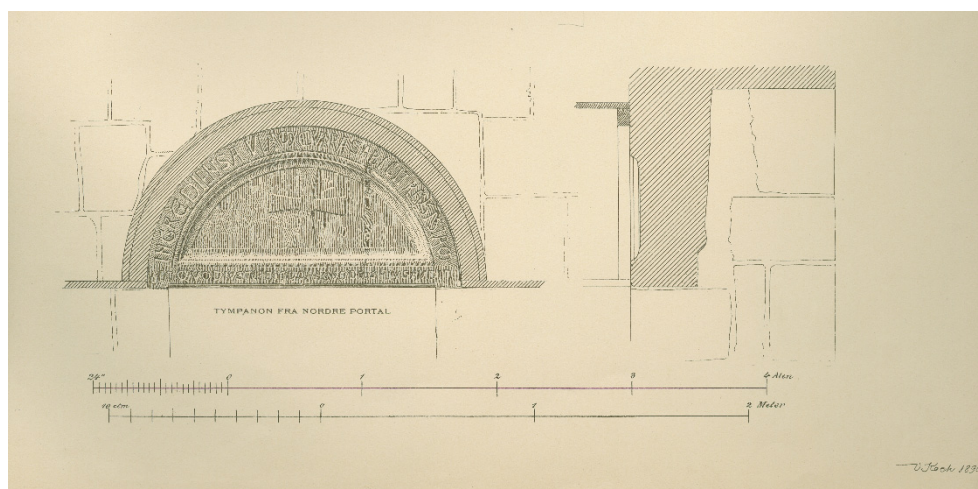

Fig. 2. Portal med det nordlige tympanonfelt fra Gjellerup Kirke. Efter H. Storck 1903.

Fig. 2a. Detalje fra fig. 2.

Fig. 3. Det sydlige tympanonfelt fra Gjellerup Kirke med indskriften, der daterer kirken til 1140. Foto Karin Kryger 2016.

Fig. 4. Det nordlige tympanonfelt fra Gjellerup Kirke med indskriften, der gav anledning til skrivefejden. Foto Anders Christian Christensen 2017.

